

DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-666X/2023-81-25>
УДК 322(477)

Горват Т.Ю.
аспірантка,
Західноукраїнський національний університет

Horvat Tetiana
West Ukrainian National University

УСТАНОВЧІ ДОКУМЕНТИ ЯК ОРІЄНТИР ФІНАНСОВО-ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

CONSTITUENT DOCUMENTS AS A GUIDE FOR FINANCIAL AND ECONOMIC ACTIVITIES OF RELIGIOUS ORGANIZATIONS

Створення господарюючих суб'єктів – юридичних осіб різних організаційних форм, та їх фінансово-господарська діяльність у системі ринкових відносин є предметом законодавчого регулювання. Установчі документи суб'єктів господарювання, їх складання та офіційна державна реєстрація слугують основою для створення та подальшої діяльності таких суб'єктів. Релігійні організації в Україні є незалежними та самостійно функціонуючими суб'єктами господарювання, що набувають офіційного статусу юридичних осіб і також провадять свою фінансово-господарську діяльність, опираючись на затверджені за належною процедурою установчі документи. У статті, на основі аналізу чинного вітчизняного законодавства, досліджено теоретичні та практичні питання, що стосуються установчих документів релігійних організацій у процесі їх фінансово-господарської діяльності.

Ключові слова: фінансово-господарська діяльність, релігійна організація, суб'єкт господарювання, юридична особа, установчі документи.

The article is devoted to the study of certain issues related to the constituent documents of religious organizations that are officially registered as legal entities. These issues are relevant, since the effective financial and economic activity of legal entities also depends on correctly drawn up constituent documents. The detailed content and correct drafting of constituent documents contributes to safety, protection of rights and interests, and the resolution of certain controversial issues in the process of the future financial and economic activity of enterprises. Newly created legal entities of various organizational forms are subject to state regulation from the moment of creation. The basis of such regulation is legislative regulations, as well as constituent documents, which are the basis for the creation and operation of legal entities. Such documents define the basic provisions, status, rights, obligations and goals of the economic entity. Religious organizations are independent and official economic entities – legal entities, therefore they also carry out their financial and economic activities on the basis of constituent documents. The purpose of the article is a theoretical and practical analysis of the constituent documents of religious organizations and the study of their significance in the process of conducting financial and economic activities of such organizations. The research methods used in the work are: analytical, systemic, structural methods and the method of detailing. Based on the results of the research, it has been determined that the creation and operation of legal entities is impossible without constituent documents. The legislation of Ukraine determines the general essence and requirements for the content of constituent documents of legal entities. It has been proven that correctly drawn up constituent documents are the basis for further financial and economic activities of religious organizations. It has been outlined that religious organizations have the right to independently conduct financial and economic activities and to create separate enterprises - legal entities for this purpose.

Key words: financial and economic activity, religious organization, legal entity, enterprise, constituent documents.

Постановка проблеми. Економічна система України протягом років незалежності держави невпинно розвивається, трансформується та реформується, тримаючи чіткий курс на функціонування у полі ринкових відносин, не зважаючи на часто непрості соціально-економічні умови. Такі прозори орієнтири зумовлюють появу нових господарюючих суб'єктів різних організаційних форм, які є офіційно утвореними та належно зареєстрованими юридичними особами, що, в свою чергу, сприяє сталому економічному зростанню та розвитку економіки

країни загалом. Держава націлена на всебічну підтримку та на створення однаково сприятливих умов для всіх новостворених суб'єктів.

Питання, які безпосередньо стосуються створення та нормативного регулювання фінансово-господарської діяльності підприємств є надзвичайно актуальними та потребують чіткого узгодження та всебічного регулювання. Основою такого регулювання, поряд із ключовими офіційними законодавчими нормативними актами, є установчі документи, що слугують певною базою для створення та діяль-

ності господарюючих суб'єктів, визначають їх легітимність, статус, права, обов'язки, цілі діяльності, основні положення тощо. Успішна та результативна фінансово-господарська діяльність суб'єктів господарювання, серед іншого, вимагає ефективного та детального оформлення основоположних документів, що, в тому числі, дозволить гарантувати їх безпеку, а також захист прав та інтересів у законній площині. Правильно та чітко викладений зміст установчих документів, а також дотримання належної процедури їх законодавчого оформлення сприяють вирішенню проблемних та спірних питань щодо різних аспектів діяльності суб'єктів господарювання, адже за умови виникнення таких, передусім звертаються саме до них. Максимально можлива типізація та деталізація установчих документів за окремими ознаками відповідно до класифікаційних гілок організаційно-правових форм вітчизняних суб'єктів господарювання дасть змогу дещо спростити укладання вищезгаданих документів.

Сучасне, розвинене демократичне суспільство відкрите для утворення та нових незалежних об'єднань, серед яких особливе місце займають релігійні, які сьогодні становлять значну частину організацій громадянського суспільства та відіграють важливу роль, впливаючи на суспільний розвиток. Релігійні організації, поряд з іншими структурними одиницями системи самостійних господарюючих суб'єктів, відповідно до чинного законодавства, вважаються повноправними суб'єктами господарювання та набувають офіційного статусу юридичних осіб, також повинні провадити свою фінансово-господарську діяльність, опираючись на затверджені установчі документи. Їх складання та офіційна державна реєстрація є важливим етапом для організації усіх господарюючих суб'єктів, в тому числі і релігійних організацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зауважимо, що всебічний розгляд сутності, призначення та інших ключових особливостей установчих документів відображаються, здебільшого, у наукових працях фахівців галузей права, в рамках цієї роботи відзначимо наукові доробки таких науковців як Бочков П.В. [6], Мельничук О.П. [7], Петренко В.С. [8], Шитий С.І. [9], Шпомер А.І. [10]. Вчені-економісти торкаються цього вектору більш опосередковано та, переважно, у контексті іншої проблематики у тій чи іншій досліджуваній площині. Однак, так як установчі документи є базисом для створення та функціонування будь-яких господарюючих суб'єктів, які, в свою чергу, являються ключовим елементом фінансово-економічних відносин, – тема документів, що необхідні, перш за все, для заснування суб'єкта господарювання тісно переплетена з предметними дослідженнями у галузі економіки

та фінансів та заслуговує на прицільну увагу з боку науковців-економістів.

Мета статті полягає у дослідженні теоретичних і практичних питань, що стосуються установчих документів вітчизняних релігійних організацій як суб'єктів господарювання, а також дослідження їх ролі у процесі ведення фінансово-господарської діяльності таких організацій.

Виклад основного матеріалу. Створення та діяльність господарюючих суб'єктів юридичних осіб, незалежно від організаційно-правових форм неможливе без установчих документів. Основи загальної сутності, призначення та вимог щодо змісту установчих документів суб'єктів господарювання відображені в законодавстві України, зокрема у Господарському та Цивільному кодексах України, Законі України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» тощо.

Так, Господарський кодекс визначає рішення про утворення суб'єкта господарювання або ж засновницький договір, а також у певних випадках статут (положення) його установчими документами, що повинні містити, зокрема, найменування, мету та предмет господарської діяльності господарюючого суб'єкта, а також склад, повноваження, порядок прийняття рішень його управлінських органів, систему формування майна, порядок розподілу прибутків та збитків тощо [1]. Цивільний кодекс України регламентує, що юридична особа створюється та провадить діяльність на підставі установчих документів, що повинні бути викладеними у письмовій формі, а також підписаними усіма засновниками [2].

Господарський кодекс засвідчує, що релігійна організація є унітарним підприємством, що засновується на власності об'єднання громадян або релігійної організації для здійснення господарської діяльності з метою виконання своїх статутних завдань [1].

Релігійні організації нашої держави, що створені з метою забезпечення релігійних потреб вірян щодо сповідання та поширення віри, функціонують в формах релігійних громад, управлінь та центрів, монастирів та братств, місій, духовних освітніх закладів, а також об'єднань, що складаються з таких релігійних організацій. Відповідно до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», що є основним нормативно-правовим актом, який регламентує особливості діяльності релігійних організацій, такі визнаються юридичними особами з моменту реєстрації їх статутів (положень), а також користуються правами і виконують обов'язки відповідно до законодавства і власних статутів (положень) [4]. В Україні створення релігійних організацій першочергово вимагає реєстрації їх статутів

(положень). Згідно законодавчих норм така організація володіє правами та несе обов'язки згідно вітчизняного законодавства та власного статуту з моменту визнання її юридичною особою та реєстрації такого статуту (положення). Релігійні організації діють згідно зі своєю ієрархічною та інституційною структурою. Особливості та порядок створення органів управління, а також їх повноваження закріплені у статутах таких організацій.

Релігійна організація, із дня офіційної реєстрації та отримання нею статусу юридичної особи, є платником податків, що зумовлює необхідність постановки її на облік у органах контролю, ведення обліку доходів та витрат тощо. Чинне законодавство також не звільняє релігійні організації від подання періодичної звітності до компетентних органів. Загалом, вітчизняні релігійні організації не володіють певним особливим статусом, а провадять свою фінансово-господарську діяльність як юридичні особи на загальних підставах. Разом з тим, статус неприбутковості, якщо такий підтверджено внесенням до спеціального реєстру, дозволяє таким структурам застосовувати ряд окремих правил щодо оподаткування підприємств, класифікованих як неприбуткові організації. Релігійні організації використовують власні доходи для фінансування витрат на власне утримання, а також для реалізації завдань у процесі ведення фінансово-господарської діяльності відповідно до їх установчих документів. Такі доходи можуть також бути спрямовані для здійснення передбаченої законом добродійної діяльності, надання гуманітарної допомоги чи благодійницьких цілей [3]. Для виконання завдань, закріплених установчими документами, релігійні структури користуються необхідною матеріально-ресурсною базою.

Для ведення регулярної фінансово-господарської діяльності у полі неприбуткових підприємств, релігійні організації повинні бути внесеними контролюючим органом до Реєстру неприбуткових установ та організацій відповідно до законодавчо визначеної процедури, а також відповідати низці обов'язкових вимог, серед яких: бути утвореними та зареєстрованими згідно законодавчого порядку щодо діяльності неприбуткових організацій, висвітлювати у своїх статутних документах заборону розподілу отриманих доходів (прибутків) або їх частини між засновниками, працівниками, членами організації та органів управління та інших пов'язаних з ними осіб [3]. У разі недотримання неприбутковою релігійною організацією вищезазначених вимог, вона зобов'язана самостійно повідомити контролюючий орган про порушення у встановлені строки, зазначити та сплатити суму податкового зобов'язання з податку на прибуток. За таких обставин, що сто-

суються нецільового використання активів, релігійна організація підлягає виключенню із Реєстру неприбуткових установ та організацій і вважається платником податку на прибуток. Щодо податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, Податковий кодекс встановлює, що в даному випадку об'єктом оподаткування не є об'єкти нерухомості, якими володіють релігійні організації (в тому числі добродійні заклади, такі як лікарні, притулки, інтернати тощо, що були засновані такими релігійними організаціями) та використовують їх виключно для забезпечення статутної діяльності, за умови якщо статуту (положення) таких організацій зареєстровано у законодавчо встановленому порядку [3].

Як було зазначено, для ведення фінансово-господарської діяльності релігійні організації, що є повноправними учасниками господарських відносин, опираються, перш за все, на норми чинного законодавства та власний статут (положення). Це є край важливим, особливо за, подекуди, суперечливих обставин щодо можливості релігійних організацій, що здійснюють свою діяльність в Україні як неприбуткові підприємства, отримувати дохід. Безперечно, за своєю ключовою сутністю релігійні організації є непідприємницькими господарюючими суб'єктами, що позбавлені прибуткової націленості, головною метою діяльності яких є поширення віри, духовності та моралі, проведення релігійних обрядів та ритуалів тощо. Разом з тим, немає чіткої законодавчої заборони щодо здійснення некомерційними структурами підприємницької діяльності, однак мета такої діяльності повинна обов'язково відповідати меті їх створення, а також дохід від неї повинен спрямовуватись у напрямку фінансування витрат на власне утримання та для втілення визначеними установчими документами цілей, завдань та напрямків діяльності згаданих структур [2; 3]. Вищезазначене свідчить про актуальність, важливість та високу доцільність точно та безпомилково викладених в установчих документах даних та відомостей для поточної фінансово-господарської діяльності релігійних організацій.

Погоджуємось з Бочковим П.В., який зазначає, що чинне законодавство не встановлює чітких рамок, що стосуються видів діяльності, які можуть здійснювати релігійні організації [6]. Разом з тим, Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» регламентує беззаперечне право релігійних організацій щодо заснування окремих юридичних осіб – підприємств видавничого, поліграфічного, реставраційно-будівельного, сільськогосподарського та добродійного спрямування. Край важливим є той фактор, що вищезазначені дії повинні бути узгодженими з метою виконання статутних завдань [4].

Центральним органом виконавчої влади, що покликаний реалізовувати державну політику у сфері релігії є Державна служба України з етнополітики та свободи совісті (ДЕСС), діяльність якої спрямовує та координує Кабінет Міністрів України через Міністерство культури та інформаційної політики. Зазначений виконавчий орган приймає на реєстрацію статuti таких релігійних організацій як: релігійні центри, управління, монастирі, релігійні братства, місії та духовні заклади освіти.

Релігійні громади, що є найчисленнішим та найпоширенішим видом релігійних організацій, подають для реєстрації заяву та статут (положення) до локальних державних адміністрацій. Релігійна громада набуває правоздатності юридичної особи у разі її утворення повнолітніми громадяни в кількості не менше десяти чоловік.

Орган, що уповноважений здійснювати реєстрацію, розглядає заяву, статут (положення) релігійної організації, приймає відповідне рішення та письмово повідомляє про нього заявникам у чітко встановлені строки. Зміни та доповнення до статутів (поло-

жень) релігійних організацій підлягають реєстрації в аналогічному до реєстрації порядку.

Висновки. Таким чином, можемо стверджувати, що релігійні організації вільні як у веденні самостійної господарської діяльності, так і у створенні окремих господарюючих одиниць. Водночас, створення та функціонування господарюючих суб'єктів – юридичних осіб неможливе без установчих документів, що слугують певною базою, закріплюючи основні положення в тому числі і щодо їх фінансово-господарської діяльності. Підприємства повинні приділяти посилену увагу щодо їх змісту, адже при виникненні низки важливих проблем чи врегулювання спорів, існує необхідність звернутись саме до установчих документів. Актуальною є потреба і в удосконаленні вітчизняного законодавства щодо вимог до установчих документів суб'єктів господарювання, в тому числі релігійних організацій, зокрема, і у частині щодо відповідності їх сучасним тенденціям, адже роль таких документів виняткова, так як діяльність господарюючих одиниць здійснюється згідно із їх параграфами.

Список літератури:

1. Господарський кодекс України: Кодекс від 16 січня 2003 № 436-IV. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
2. Цивільний кодекс України: Кодекс від 16 січня 2003 № 435-IV. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
3. Податковий кодекс України: Кодекс від 02.12.2010 № 2755-VI. Верховна Рада України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
4. «Про свободу совісті та релігійні організації»: Закон України від 23.04.1991 р. № 987-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text>.
5. Державна служба України з етнополітики та свободи совісті. URL: <https://dess.gov.ua>.
6. Бочков П.В. Особливості участі підприємств релігійних організацій у господарських правовідносинах. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 4. С. 78–80.
7. Мельничук О.П. Порядок створення релігійних організацій: адміністративно-правовий аспект. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2019. С. 87–91.
8. Петренко В.С. Установчі документи суб'єктів господарювання: дис. канд.: 12.00.04. Одеса. 2005. 92 с.
9. Шитий С.І. Окремі питання оподаткування релігійних організацій в законодавстві України і Європейського союзу. *Право. Серія 18. Економіка і право*. 2016. № 31. С. 117–122.
10. Шпомер А. Левченко М. Правові засади установчих документів суб'єктів господарювання. *Господарське право і процес*. 2020. № 1. С. 48–53

References:

1. Hospodarskyi kodeks Ukrainy [Economic Code of Ukraine] (2003). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
2. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy [Civil Code of Ukraine] (2003). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
3. Podatkovyy kodeks Ukrayiny [Tax Code of Ukraine] (2010). Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
4. Pro svobodu sovisti ta relihiini orhanizatsii: Zakon Ukrainy [On Freedom of Conscience and Religious Organizations: Law of Ukraine] (1991). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text>.
5. Derzhavna sluzhba Ukrainy z etnopolityky ta svobody sovisti. [State Service of Ukraine for Ethnopolitics and Freedom of Conscience]. Available at: <https://dess.gov.ua>.
6. Bochkov P.V. (2020). Osoblyvosti uchasti pidpriemstv relihiynykh orhanizatsij u hospodars'kykh pravovidnosynakh [Peculiarities of the participation of enterprises of religious organizations in economic legal relations]. *Yurydychnyj naukovyj elektronnyj zhurnal*. № 4. pp. 78–80.

7. Mel'nychuk O.P. (2019). Poriadok stvorennia religijnykh orhanizatsij: administratyvno-pravovyj aspekt [The order of creation of religious organizations: administrative and legal aspect]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernads'koho. Seriia: iurydychni nauky*, pp. 87–91.
8. Petrenko V.S. (2005). Ustanovchi dokumenty sub'ektiv hospodariuvannia [Constituent documents of economic entities] dys. kand.: 12.00.04. Odesa. 92 p.
9. Shytyj S.I. (2016). Okremi pytannia opodatkuvannia religijnykh orhanizatsij v zakonodavstvi Ukrainy i Yevropejs'koho soiuzu [Separate issues of taxation of religious organizations in the legislation of Ukraine and the European Union]. *Pravo. Seriia 18. Ekonomika i pravo*, № 31, pp. 117–122
10. Shpomer A. Levchenko M. (2020). Pravovi zasady ustanovchykh dokumentiv sub'ektiv hospodariuvannia [Legal basis of constituent documents of economic entities]. *Hospodars'ke pravo i protses*, № 1, pp. 48–53